

*До спеціалізованої вченої ради Д 64.051.01
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна*

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора економічних наук, професора Яковенко Лариси Іванівни
на дисертаційну роботу **Глущенко Ольги Вікторівни**
«Формування фінансової архітектоники забезпечення національного
добробуту», подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки

Актуальність обраної теми дисертаційної роботи та її зв'язок з
напрямами науково-дослідних робіт.

Джерела створення багатства, добробут націй перебувають у полі зору представників економічної теорії з моменту виникнення науки. З древніх часів до початку XVIII ст. рівень життя середнього жителя в центрах цивілізації не зазнав суттєвого зростання, що зазвичай пояснюється нестачею інновацій та неможливістю нагромаджувати капітал. Усе, що на той час використовувала людина, було відомо ще на зорі історії. Наукові відкриття і технічні винаходи, використання принципово нових джерел енергії, нарощування обсягів нагромадження капіталу багатократно підвищили середній рівень життя в Європі і США на початок XX ст. Однак 1,5 млрд. людей тоді не могли уявити, яким буде рівень життя понад 7,6 млрд. людей нині. Дж. М. Кейнс в 30-ті рр. XX ст. передбачав, що «економічна проблема» (проблема добробуту) не є невід'ємною проблемою людства, і буде вирішена (або близька до вирішення) впродовж ста років.

Направду, прогресивні зміни у видобувній, обробній промисловості, транспорті, сільському господарстві, харчовій промисловості – суттєво підвищили матеріальне забезпечення населення. Нині товари не такі важливі, як послуги, якість важливіша, ніж кількість, тож якісне зростання має поціновуватися вище, ніж кількісне. Водночас гостро постають питання підвищення нерівності доходів, екологічного забруднення, необхідності обмеження споживання і здорового способу життя, пошуку нового

застосування вивільненої робочої сили, якості розвитку людства загалом. Технологічний прогрес і фінансове забезпечення як чинники добробуту, формують його сучасний стан. Якщо технології розповсюджуються світом, швидше чи повільніше долаючи кордони, то фінансова складова добробуту в тій чи іншій країні відповідає національній моделі економічного розвитку.

Тож вибір автором теми дослідження, яка пов'язує національний добробут з функціонуванням фінансової системи, особливої ваги набуває в період складних і суперечливих процесів соціально-економічної трансформації суспільства, що супроводжується суттєвим зниження рівня життя населення та підвищенням нерівності в доходах.

Відтак становлення цілісної системи фінансових інститутів, що дозволяє формувати і обслуговувати ефективну ресурсну базу фонду національного добробуту – важлива науково-практична проблема, що є актуальною для сучасної економічної науки і практики господарювання та потребує активних досліджень. Тут відзначимо тезу автора про те, що фінансова архітектура представлена ієрархічно організованими публічними фінансами і мережевими децентралізованими, їх єдністю, за рахунок чого імпульси державної економічної політики надходять у економічну систему, нарощується кількість зв'язків, каналів, взаємодій, спрямованих на підвищення добробуту. Це урізноманітнює зв'язки, сприяє підвищенню конкуренції, є позитивним для розвитку економічної системи.

Вдалим видається підхід автора до дослідження добробуту «beyond GDP», поза межами ВВП. Економістам, які звикли мислити в категоріях обмеженості ресурсів, ще 20-30 років тому це було складно уявити. Автор обирає сучасний підхід до вирішення проблеми забезпечення добробуту – а саме – побудова відповідних інститутів з використанням фінансового інжинірингу, управління ризиками, урахуванням інформаційної складової, а також застосовує методологічний підхід форсайт-аналізу.

Позитивним є авторське прагнення знизити концептуальну і практичну невизначеність та встановити роль у підвищенні добробуту тих благ, які

традиційно не оцінюються (як, приміром, робота в домогосподарстві) та прямують до споживача поза ринковим обміном. У роботі представлений аналіз взаємозв'язку еквівалентного і реципрокного обмінів з довірою, а взаємоперехід цих видів обміну стає вихідним методологічним моментом для з'ясування сутності фінансової архітекtonіки забезпечення національного добробуту.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до науково-дослідних тем Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна: «Дослідження впливу фінансово-кредитної інфраструктури на соціально-економічний розвиток суб'єктів господарювання» (№ державної реєстрації 0110U000589; «Фінансовий потенціал суб'єктів господарювання як чинник сталого розвитку ринкової економіки» (№ державної реєстрації 0113U006007; «Формування фінансової архітекtonіки забезпечення національного добробуту» (№ державної реєстрації 0115U007182).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Проведене за темою дисертації дослідження відповідає визначеній меті та поставленим завданням. Визначення об'єкта та предмета наукового аналізу, логічне формулювання мети та завдань забезпечили змістовність наведеного в роботі матеріалу та отриманих висновків.

Ступінь теоретичної та практичної обґрунтованості результатів дисертації підтверджується використанням загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Методологічні підходи до вирішення окремих задач базуються на фундаментальних положеннях економічної науки, наукових напрацюваннях вітчизняних і закордонних вчених.

Наукові результати дисертації отримані завдяки використанню значного масиву інформаційних ресурсів: законодавчих та нормативно-правових актів України; офіційних даних Державної служби статистики України, Національного банку України, Державної казначейської служби України, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків

фінансових послуг; аналітичних матеріалів вітчизняних та міжнародних організацій, експертних оцінок, сучасних економіко-математичних методів.

Висновки, пропозиції та рекомендації ґрунтуються на результатах аналізу й синтезу, підтверджуються розрахунками, є достатньо повними та вичерпно аргументованими, що дає змогу стверджувати про досягнення мети роботи і виконання усіх поставлених завдань.

Достовірність результатів дослідження, їх наукова новизна та науково-практична цінність.

Теоретично та методологічно обґрунтовані результати, отримані в роботі, підтверджуються узагальненнями й критичним аналізом значної кількості фундаментальних праць (список із 492 джерел), використанням сучасних методів наукових досліджень (с. 28-29). Сформульовані автором наукові положення, висновки та пропозиції, отримані на основі використання сучасних методів наукового пізнання, а також прийомів обробки фактичної інформації, комплексу економіко-математичних методів, що дозволяє розглядати їх як достовірні.

Наукова новизна отриманих результатів є послідовністю логічно сформульованих наукових положень, що у сукупності дають змогу досягти визначеної мети дослідження.

Безсумнівним надбанням представленої роботи є новизна теоретичних здобутків автора, що сформульовані та представлені уперше, а саме:

- розкриття змісту фінансової архітекtonіки забезпечення національного добробуту як співвідношення між ієрархічними (публічні фінанси) та мережевими (децентралізовані фінанси) компонентами; при цьому фінансова інфраструктура опосередковує їх автономне відтворення та актуальну взаємодію, а фіскальний і монетарний трансмісійні механізми забезпечують передавання імпульсів державної політики у фінансову систему, (с. 57-59); а також обґрунтування методологічного підходу до визначення перспективних змін у фінансовій архітекtonіці національного добробуту шляхом застосування акселератора сталого розвитку (с. 353-355);

- виявлення взаємозв'язку еквівалентного та реципрокного обміну й довіри в забезпеченні добробуту, при цьому реципрокний та еквівалентний обмін розкриваються як логічні ланки та особливі типи відноси; в їх перебігу водночас досягається еквівалентність та відбувається передавання благ, корисність яких не має еквівалентно-вартісного виміру, а відіграє символічно-знакову роль і втілює в собі акт установлення, зміцнення та закріплення відносин довіри між членами суспільства (с. 95-98);
- з'ясування функцій та об'єктивних меж фонду добробуту як базової складової фінансової архітекtonіки, що втілені в системі економічних відносин акумулювання, розподілу, перерозподілу та використання коштів, які спрямовуються на досягнення цілей, безпосередньо пов'язаних із досягненням вищого рівня забезпечення потреб суспільства в досягненні сталого розвитку (с. 150-151);
- встановлення ступеню і характеру участі податкових, видаткових, трансфертних, актуарних, боргових та каналів трансформації державної власності у фінансових потоках фіскального трансмісійного механізму формування ресурсної бази фонду добробуту (с. 61-62);

Відзначимо наукові положення, які автор удосконалює, а саме:

- сучасні уявлення про добробут за рахунок включення до нього рівня забезпеченості задоволення потреб людини, які сприяють її матеріальному, духовному, соціальному й фізичному розвитку та гармонізовані з морально-етичними нормами й потребами в збереженні довкілля на основі застосування наукового підходу вимірювання людського розвитку «поза межами ВВП» (с. 142-143);
- підхід до оцінки фінансових ресурсів фонду добробуту, що полягає в розрахунку обсягів коштів, виділених з бюджетів усіх рівнів, корпорацій та домогосподарств, зважених на коефіцієнт нерівності та індекс інфляції, які спрямовуються на людський розвиток, а також коштів на фінансування складових фонду добробуту (с. 164-166);

- якісні критерії оцінки стану фінансової інфраструктури національного добробуту на підставі комплексного розгляду системи активів, кількості інституційних одиниць та сфер впливу державних регуляторів, а також показника фінансової глибини (с. 254-256);

Заслуговує на увагу внесок автора у подальший розвиток таких наукових положень:

- встановлення теоретичних підстав розмежування понять «державні фінанси» та «публічні фінанси» через визначення сутності публічних фінансів як особливої форми поєднання реалізації інтересів держави та громадянського суспільства за рахунок закріплення на формальному й неформальному рівнях можливості та необхідності реалізувати суспільний вибір шляхом делегування повноважень і відповідальності від громадянського суспільства державним інститутам у частині розподілу та вторинного перерозподілу валового внутрішнього продукту (ВВП), а також частини національного багатства (НБ) в процесі формування та використання сукупності фінансових ресурсів загальнодержавного, місцевого та спеціалізованого призначення (с. 196-197);

- визначення наслідків деформацій інституційної архітектури монетарного трансмісійного механізму на основі розкриття дисфункцій, які виявляються в домінуванні інфляційних та спекулятивних очікувань, що порушує залежність між керованими та похідними макроекономічними показниками та призводить до звуження фінансової бази національного добробуту (с. 308-310);

- розкриття системи соціально-економічних координат форсайт-простору розвитку фінансової архітектури національного добробуту через її доповнення оцінюванням інформації, мірою та ступенем довіри до неї, що зумовлює вибір типу економічної поведінки суб'єктами господарювання (с. 349-351);

- теоретичного змісту поняття «уразливість фінансової системи» шляхом включення до нього узагальнених наслідків домінування спекулятивного й Понці-фінансування та відповідного зменшення забезпеченого типу фінансових

ресурсів національного добробуту внаслідок порушення фінансової архітекτονіки (с. 257);

- визначення класифікаційних ознак рівня небезпеки боргової залежності публічних фінансів на підставі врахування співвідношення між обсягами залучення боргових ресурсів та витратами з обслуговування наявних запозичень, та стан боргової пастки, у якому обсяг залучених фінансових ресурсів є меншим за витрати з обслуговування наявних запозичень як чинника ризику національного добробуту (с. 236-238);

- оцінювання впливу процесів інституційної деструкції в нестабільній господарській системі трансформаційного типу шляхом розкриття змісту інституційного регресу сектора депозитних корпорацій України внаслідок масової втрати довіри, зменшення їх функціональної спеціалізації та нечіткого ринкового позиціонування, неефективної регуляторної політики, що призводить до зниження рівня добробуту (с. 280-282).

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів дослідження зумовлене авторським внеском у розвиток теорії фінансової архітекτονіки, а також впровадженнями в практику управління, децентралізації та навчальний процес (с. 33).

Повнота висвітлення результатів дослідження в опублікованих працях

Основні наукові результати дослідження опубліковано у одноосібній монографії та 22 статтях у вітчизняних наукових фахових виданнях, іноземних виданнях, у тому числі 1 стаття у іноземному фаховому виданні та 11 статей у вітчизняних виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз даних. Крім того, додатково опубліковано 2 статті та тези доповідей на 25 наукових конференціях. Зазначене дає підстави стверджувати, що автор дотримується вимог МОН України до необхідної кількості статей у наукових фахових виданнях України і виданнях, що включені до наукометричних баз даних, в також таких, що є фаховими виданнями іноземних країн.

Автореферат за змістом відповідає дисертаційній роботі, у ньому логічно, послідовно, стилістично коректно висвітлені основні результати дослідження. Викладене засвідчує достатнє оприлюднення отриманих результатів та їх апробацію.

Оцінка стилю дисертації, її відповідність визначеній спеціальності та змісту автореферату вимогам МОН України.

Дисертація оформлена згідно вимог, висновки належним чином аргументовані та проілюстровані аналітичними розрахунками, поданими у таблицях і рисунках. Використаний науковий стиль викладення матеріалу.

За своїм фаховим спрямуванням дисертація відповідає переліку напрямів дослідження спеціальності 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки. За змістом, сутністю та структурою відповідає вимогам наказу міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. Зміст автореферату відображає основні положення дисертації.

Зауваження та дискусійні положення дисертаційної роботи.

Позитивно оцінюючи представлену роботу загалом, висловимо деякі зауваження та зазначимо дискусійні положення:

У різних розділах роботи автор всебічно аналізує і представляє фінансову архітектуру забезпечення національного добробуту як єдність ієрархічно організованих публічних (централізованих) та мережових приватних (децентралізованих) фінансів. На с. 46 вказано, що фінансова архітектура як специфічна категорія описує принципи побудови фінансової системи, а також взаємозв'язок між її елементами. На с. 57 зазначається, що власне уявлення автора про структурну побудову фінансової архітектури наочно представлено на рис. 1.1 «Загальна схема руху фінансових потоків у фінансовій архітектурі» (с. 58). Положення 4 наукової новизни стверджує, що фонд добробуту – базова складова фінансової архітектури (с.30) На наш погляд, дисертація виграла б, якби в роботі було подане комплексне визначення категорії «фінансова архітектура» та основних інституційних компонент, що її утворюють.

Розглядаючи добробут «поза межами ВВП», слід наголосити на такому: як би ми не розширювали предметне поле уявлення про добробут, які б актуальні і сучасні показники не включали до переліку тих, що формують задоволення потреб, однак люди спершу відчують добробут через ті блоки, які автор називає «Матеріальні чинники», а також «Охорона здоров'я» (С. 147). Фінансове забезпечення домогосподарств і пов'язані з ним споживчі витрати з огляду на найнижчий в Європі середній рівень зарплати на тепер не виконують функцій забезпечення добробуту. Тож виникає питання – чи може це компенсуватися іншими складниками? Водночас добробут і рівень життя означають мало, якщо люди не активні і не можуть ним насолоджуватися (тут свою роль має відігравати медицина і охорона здоров'я), та й активних не може задовольняти якість життя серед злиднів, страждань, насилля, тож фактор безпеки для добробуту є важливим.

Аналізуючи публічні фінанси, дисертант коротко звертається до проблеми демократії, підкреслює, що «публічні фінанси можуть існувати лише за умов реалізації у суспільстві концепції делегованих повноважень, тобто виключно при демократичній організації державної влади» (с. 196). Автор також наголошує, що публічні фінанси покликані реалізувати суспільний вибір через делегування повноважень і відповідальності від громадянського суспільства державним інститутам у частині розподілу та вторинного перерозподілу валового внутрішнього продукту (ВВП), а також частини національного багатства (НБ) (с. 31), а ефективний механізм розпорядження публічними фінансами має сприяти національному добробуту. Якщо продовжити дослідження «поза межами ВВП», то варто звернути увагу на правовий аспект проблеми. Звісно, поширення демократії, громадянських прав і свобод, а тим більше, безумовне забезпечення права власності і розвиток на цій основі підприємництва, доволі складно формалізувати, виразити кількісними показниками і ввести до складників структури національного добробуту (с. 147) як окремий блок чи, приміром, як елемент у блоках «Освіта» або «Духовна культура». Однак видається виправданою постановка питання про те, наскільки

право власності, політичні права, правосвідомість можуть бути чинниками ефективного перерозподілу ресурсів чи розширення доступності державних послуг. Зрештою, цей аспект видається не менш важливим, ніж дослідження взаємовпливу обміну і довіри, який автор успішно реалізує.

Додаткових пояснень потребує використовуваний автором термін «квазісуспільні блага», насамперед, з погляду на внутрішню структуру поняття, а також встановлення позиції автора до співвідношення «суспільне –приватне» в освіті, охороні здоров'я, обороні. Не видається вдалим також приклад з посиланням на видання МВФ (джерело 178 у списку літератури), відповідно до якого, зокрема, Греція, є «позитивним прикладом росту у країнах, що розвиваються за рахунок соціальних видатків» (с. 113-114).

Стосовно впровадження результатів наукового дослідження в практику, то позитивним є те, що на основі дослідження запроваджені нові освітні програми і навчальний курс. Однак, подаючи рекомендації, автор обмежився рівнем лише Харківської області і навчального закладу. Звісно, що рівень дослідження дозволяє і навіть потребує використання результатів і висновків на рівні національної економіки, що є можливим за умови напрацювання конкретних заходів економічної політики у сфері національного добробуту. Тим більше, що в роботі є положення, на зразок пропонованих критеріїв визначення боргової пастки в системі управління державним боргом. Варто було б представити практичні рекомендації системно.

Робота не позбавлена деяких суперечностей, неточностей, стилістичних, граматичних помилок. Зупинимось на деяких. Розділ 1.3 автор починає з переліку коротко сформульованих тез, які розглядаються в цій частині роботи, однак у інших розділах подібного підходу не застосовує. Використовуються терміни «хрупкість» замість «крихкість» системи публічних фінансів (с. 198, 203), «труд» замість «праця» (с.95), «вірний» замість «правильний» (с.363). На с. 68 нумерація починається з цифри 2, пункт 1 – відсутній; не зовсім зрозуміло, що саме є основою виокремлення цих пунктів. В тексті зустрічаються граматичні і орфографічні помилки (зокрема, на сторінках 145,153,175 та ін.).

Наведені вище зауваження та дискусійні положення не знижують важливості отриманих висновків та загальної позитивної оцінки дисертації.

Загальний висновок

Дисертація Глущенко О.В. «Формування фінансової архітектоніки забезпечення національного добробуту» заслуговує на позитивну оцінку. Вона є самостійною, цілісною, завершеною науково-дослідною роботою, в якій отримані нові результати, що вирішують актуальну науково-практичну проблему – розкриття сутності формування фінансової архітектоніки забезпечення національного добробуту.

Дисертація за якістю дослідження рівнем наукової новизни, масштабом наукової проблеми та ступенем обґрунтованості й достовірності отриманих результатів відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12, 13, 14 чинної Постанови Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженої Кабінетом міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор – Глущенко Ольга Вікторівна, заслуговує присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки.

Офіційний опонент
доктор економічних наук, професор
кафедри політекономії
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка

Л. І. Яковенко

Підпис	
Засвідчую	
Пров. фахівець	
відділу кадрів	О.М.Паляниця